

Det lokalhistoriske arbejde i byerne

AF VAGN DYBDAHL

På Dansk Historisk Fællesforenings årsmøde i Frederikshavn holdt overarkivar, mag. art. Vagn Dybdahl den 9. september 1967 det foredrag, som her gengives efter manuskriptet. Det vises, hvorledes den lokalhistoriske virksomhed stagnerer eller går tilbage. En sammenligning med arbejdet i Århus byhistoriske Udvalg afslører, hvad der er galt med arbejdet i de amtshistoriske samfund. Det konstateres, at der findes et udbredt historisk behov, og der gives konkrete anvisninger på at opfylde dette. Et af midlerne er bogudgivelser i en form og målestok, der svarer til tidens stil, og det foreslås, at der i en række byer oprettes embeder som stadshistorikere; herved vil man også imødekomme de store dele af befolkningen, hvis kulturelle interesser samler sig om historie og samfundsforhold.

Først vil jeg gerne takke Fællesforeningen, fordi jeg har fået lov til i dag at rede-gøre for mit syn på det lokalhistoriske arbejde i byerne. Det er et emne, der har optaget mig meget i mange år, ja næsten lige siden jeg for første gang for en snes år siden begyndte at tage del i Fællesforeningens møder. Jeg glæder mig særligt over at kunne forelægge det i denne kreds, fordi så mange forskellige grene af historiens dyrkere er repræsenteret. Tillige har vi jo alle gjort forskel-lige erfaringer vedrørende det historiske organisationsarbejde. Af de grunde vover jeg at holde mit foredrag i en form, som man kun kan tillade sig, når man henvender sig til særlig kyndige.

Foredraget vil nemlig delvis være kendetegnet af det, som et godt foredrag ikke bør være præget af. Det er bl. a. spækket med tal. Disse burde helst have været skrevet op på en tavle, mens jeg holdt foredraget – det lærer man i hvert fald i pædagogikken. Men her er så uendelig mange tal, at det ikke vil være realisabelt. Derfor har De fået et særligt bilagshæfte, hvori de forskellige stati-stiske tabeller er gengivet.

En anden fejl ved foredraget vil være den, at jeg kommer ind på ret mange og spredte emner. Men også her er jeg så fri at forlade mig på, at det til gen-gæld er så kendte problemer, at vi nok kan tillade os at springe lidt i det.

Når jeg skal berette om mit syn på det lokalhistoriske arbejde i byerne, kom-mer det til at ske i lyset af de erfaringer, vi har indhøstet i Århus byhistoriske Udvalg. Det har sin grund deri, at dette udvalg netop er udsprunget af den situation, som kendetegner det historiske arbejde i stort set hele landet.

Den lokalhistoriske virksomhed har i den sidste menneskealder været inde i stagnation eller ligefrem tilbagegang. Hvis vi ser på bilag 1, afspejles dette forhold i de tal, som dér er opstillet. De historiske samfund begyndte deres virksomhed omkring første verdenskrig. Her er valgt 1920 som udgangspunkt. Derefter gengiver tabellen medlemstallene for de samfund, hvor de kendes over hele perioden frem til 1964. De er sammenlignet med amternes befolkningstal; her omfatter tallene dog kun personer over 20 år, nemlig den del af befolkningen, som selvstændigt er købere af bøger. Både når det gælder medlemstal og befolkningstal er 1920 sat lig med 100; de indextal, vi på denne måde skaffer os, viser, at de amtshistoriske samfund ikke har været i stand til at følge trit med befolkningsudviklingen. I bedste fald er der stagnation; men generelt er der tilbagegang. Undtagelser er Thy og Lolland-Falster – de måske mest afgrænsede områder. Når Ålborg amt tilsyneladende står så gunstigt, skal det sammenholdes med den svage udgangsposition. Havde man her i 1920 haft forholdsvis lige så mange medlemmer som i de andre amter, ville man ikke i 1964 have haft nogen fremgang i forhold til folketallet. Bevidst har jeg her og i det følgende set bort fra Historisk Samfund for Sønderjylland, der har en ganske speciel baggrund for sin trivsel.

Den konstaterede tilbagegang skal betragtes på baggrund af, hvordan det i øvrigt er gået med den kulturelle aktivitet i denne periode. Det er naturligvis svært at måle denne aktivitet; men jeg skal dog prøve at give nogle antydninger. Den faglærte arbejders forbrug af bøger og blade er 3-doblet fra 1931 til 1955 (0,8%–2,4% af forbruget). Mere generelt kan også peges på den voldsomme udvikling, som biblioteksvæsenet har været inde i netop i de 45 år, vi her betragter. Der kan også peges på de senere års stærke stigning i antallet af kunstudstillinger, på væksten i den højere uddannelse, på den længere skoletid og på aftenskoleundervisningens opblomstring i tiden efter den anden verdenskrig.

Dette opsving er ikke gået historien forbi. Det er næppe nødvendigt at stille lange talrækker op for at dokumentere, at historien har fået sin andel af den stigende kulturelle aktivitet. Nogle få ting vil understrege dette. Besøgstallet for de historiske museer var i 1957 2,2 mill., i 1965 3,3 mill. – altså en stigning på 50 %. Fra 1950 til 1966 har der også været en stigning på næsten 50 % i arkivernes besøgstal (1950:23.776 – 1966:33.496).

Vender vi os fra disse konkrete tal til vort almindelige indtryk, behøver jeg blot at minde om, at der i disse år har kunnet udgives en Danmarkshistorie i 14 bind, der er solgt i 80.000 eksemplarer. Dette er sket, samtidigt med at Palle Lauring har været i stand til at bringe en Danmarkshistorie på markedet i et meget stort oplag. Yderligere er det jo en kendt sag, at det ene historiske værk efter det andet bliver udsendt og udsolgt. Tænk også på, hvordan historisk orienterede udsendelser hører til nogle af fjernsynets mest populære programmer.

Den stærke historiske interesse sammenholdt med tilbagegangen på det lokale plan var baggrunden for Byhistorisk Udvalgs oprettelse. Vi spurgte os selv, om det ikke var muligt at skabe et organ, der kunne imødekomme den historiske interesse på lokalt plan og virke med byens historie. Resultatet af disse overvejelser blev Århus byhistoriske Udvalg, der trådte i funktion i 1956. Nu udsendes hvert år en bog, der kommer i ca. 7000 eksemplarer, hvortil kommer andre bøger i lidt mindre oplag. Med mellemrum arrangeres udstillinger, som kan samle indtil 50–60.000 besøgende på små tre uger.

Det er om dette arbejde, jeg vil berette, og derefter søge på ny at vurdere de lokalhistoriske foreningers situation.

Da vi oprettede udvalget, var vort udgangspunkt, at der ikke var behov for en ny forening med love, generalforsamlinger og kontingent. Når formålet alene var at udsende bøger og arrangere udstillinger, ville en sådan forening være et skindemokrati, hvor medlemmerne alligevel ikke kom. Vi mente også, at der ligefrem kunne være en vis skræk for at melde sig ind i en forening og dermed forpligte sig til et fast abonnement.

I stedet blev udvalget organiseret som en arbejdskreds af særligt interesserede. Det fik karakter af et kommunalt udvalg med fødte repræsentanter for byrådet og som andre faste medlemmer de til enhver tid siddende chefer for byens historisk arbejdende institutioner; d. v. s. lederne af Statsbiblioteket, Folkebiblioteket, Erhvervsarkivet, Den gamle By og Forhistorisk Museum, suppleret med formændene for de to lokalhistoriske foreninger: Historisk Samfund for Århus Stift og Østjysk Hjemstavnsforening. Endelig blev der åbnet adgang til at indvælge særligt interesserede enkeltpersoner.

Om udvalgets formål hedder det, at det har »til opgave at fremme kendskabet til Århus bys og den nærmeste omegns historie ved forskningsarbejder, publikationer, udstillinger og andre midler, som måtte findes tjenlige«.

Trods udvalgets officielle præg blev der ikke givet det nogen bevilling til starten og heller ingen driftskapital. I årenes løb er det dog lykkedes gennem overskud fra publikationerne at tilvejebringe en sådan kapital. Dette er sket samtidig med, at der af midlerne er ydet tilskud til forskellige historiske formål. For at skabe den fornødne kapital startede vi med udgivelsen af en række barndomserindringer fra Århus, idet den slags bøger er ret sikre træffere. Siden da har vi udgivet i alt 17 bøger; en fortegnelse over dem er trykt i bilag 2. Bøgerne udsendes på varierende tidspunkter, men en af dem altid fast den 5. december. Den skal være julegave i byen og af byens borgere bruges som gave til århusianere, der har forladt byen.

Denne »julebog« sælges nu i ca. 7000 eksemplarer. Oplagene for de øvrige varierer mellem 2000 og 7000. Dette betyder, at vi f. eks. i det sidste år har udsendt i alt ca. 18.000 bøger.

Som nævnt er salget ikke baseret på noget fast abonnement. I stedet har vi oparbejdet et kartotek over tidligere købere, og alle disse købere får hver gang,

en bog skal udgives, en subscriptionsindbydelse; den sendes dem som brev, så den ikke drukner blandt de mange tryksager, der kommer ind ad brevsprækken. En subscriptionsindbydelse er vist som bilag 3.* De vil dér se, at vi bestræber os på at give denne tryksag en så stimulerende form som vel muligt, samtidigt med at vi informerer grundigt om den kommende bogs indhold. Subscriptionsindbydelsen støttes af, at vi i de dage, hvor indbydelserne udsendes, indrykker halvsides annoncer i byens blade. Disse annoncer er ledsaget af bestillingskuponer, som hvert år giver os nye emner; men i øvrigt har annoncerne den væsentlige funktion at erindre om bogens udgivelse, så subscriptionsindbydelsen ikke bliver lagt til side. Der gives en frist på en fjorten dages tid til at bestille bogen, og for fortsat at erindre om sagen bringer vi med mellemrum i aviserne en notits om, hvor mange eksemplarer der er bestilt indtil den pågældende dag. Den forhåndsrabat, der ydes abonnenterne, er yderligere forhøjet, når det gælder boghandlerne, som også på forhånd aftager et meget betydeligt antal bøger. Når subscriptionsperioden er udløbet, fastsættes oplagets størrelse. Vi har her ment det fordelagtigt at følge det princip, at der kun trykkes ganske få hundrede eksemplarer mere, end der er bestilt; det har uden tvivl en betydelig stimulerende virkning på salget, at de tidligere udsendte bøger som hovedregel er udsolgt. Flere af de bøger, vi har udgivet til priser på 15–25 kr., sælges nu antikvarisk til ca. 150 kr.

En lille måneds tid efter subscriptionens afslutning foreligger bogen. Den er indbundet og for »julebogen«s vedkommende gerne på ca. 250 store sider og med mange billeder, i alt ca. 150. Distributionen sker gennem postvæsenet og betalingen via indlagt giroindbetalingskort. Når der som her er tale om et så stort antal købere, vil der hvert år være nogle restanter; det drejer sig gerne om en 10–12 stykker. Fra disse får vi betalingen ved at inddrive dem som incassoforretninger gennem et sagførerfirma.

Økonomien i disse udsendelser vil fremgå af bilag 4, hvor der er valgt en bog, som er solgt i 7000 eksemplarer. Som det vil fremgå af opstillingen, regner vi med ca. 12.000 kr. i reklameudgifter, men mener, at denne udgift betaler sig (i øvrigt svarer den nogenlunde til normale forlagsbudgetter, hvor man regner med ca. 6% i reklameudgifter). Når også her forfatterhonoraret på 38.000 kr. er medregnet, giver bogen et samlet overskud på 22.636 kr.

Vi har foretaget en opgørelse over, hvilke erhvervsgrupper der køber vore bøger, idet vi dog naturligvis ikke ved, hvem der har købt de eksemplarer, der sælges gennem boghandelen. En systematisk opstilling over køberne bringes i bilag 5. Der er altid knyttet en ikke ringe usikkerhed til en sådan erhvervsgruppering; men den vil dog sikkert nogenlunde afspejle de virkelige forhold. Det er iøjnefaldende, at grupperne funktionærer og selvstændige, navnlig den sidste gruppe, er en forholdsvis stor andel af køberne, mens arbejdernes andel ikke

* Dette bilag medtages ikke her. Subscriptionsindbydelsen er illustreret og trykt i fire farver.

når op på den andel, som denne gruppe har i det samlede tal for erhvervsaktive i Storårhus. Blandt vore købere udgør denne gruppe 25%, mens den efter fordelingen blandt de erhvervsaktive skulle have været oppe på 50%; som jeg senere skal vende tilbage til, er 25% dog meget højt i forhold til de lokalhistoriske samfunds medlemmer.

Foruden gennem bogudgivelserne har udvalget også virket stærkt ved udstillinger. Disse udstillingers økonomi er for en væsentlig del baseret på kommunale tilskud; men der ydes tillige bidrag fra indtægterne ved bogudgivelserne. Til alle udstillingerne er der gratis adgang; de har enten været opstillet i rådhushallen eller i et mindre udstillingslokale på byens hovedbibliotek. To af udstillingerne har dog været såkaldte vandrestillinger, der er arrangeret på den måde, at man har monteret et vist antal montrer og udstillet dem parvis i byens pengeinstitutter, hvorefter de har cirkuleret mellem disse med ca. 14 dages mellemrum.

De mindre udstillinger besøges gerne af ca. 7000, mens de større i rådhusets hal i løbet af 2-3 uger har været besøgt af omkring 50.000, hvortil kommer et meget stort antal skoleelever. En fortegnelse over udstillingerne findes i bilag 6.

Billederne i bilag 7 giver et indtryk af, hvordan vi stiller udstillingerne op. De er en kombination af billeder, genstande, arkivalier og opfotograferede avisnotitser. Til dette kommer, at vi forsyner udstillingerne med illustrerende statistiske tavler i farver og med figurer à la »Hvem-Hvad-Hvor«. Det er et grundprincip for os ved disse udstillinger, at der skal være rigelig plads, at væggene skal være i farver, og at vi annoncerer rigeligt for dem; vi sørger også for, at der hveranden-tredie dag sker noget nyt i forbindelse med udstillingen, således at der til stadighed kan være notitser i byens aviser om den.

Det, der skal sætte sådan en udstilling i gang, er imidlertid, at der tales om den mand og mand imellem; det er derfor magtpåliggende straks fra starten at få et betydeligt antal besøgende. Det søger vi at opnå ved i personlige breve at sende indbydelser til åbningen af udstillingen til samtlige vore faste købere i stedet for blot at holde os til en lille eksklusiv kreds. Vi har aldrig været udsat for, at alle 7000 mødte op til åbningen; men de er dog – så vidt vi har kunnet skønne – mødt op i løbet af den første eller den anden dag, og dermed har vi straks sikret os, at et ikke ringe antal af byens borgere omtaler udstillingen i de kommende dage.

Denne lille beretning om Århus byhistoriske Udvalgs virksomhed viser, at den historiske interesse er til stede på det lokale plan. Den viser, at man vil betale for at få den tilfredsstillt; men en betingelse er, at man henvender sig til køberne i en form, der kan konkurrere med de øvrige aktiviteter i samfundet, og at man tilbyder en bog, en udstilling, eller hvad det nu kan være, der også er i stand til at konkurrere med udbudet på beslægtede områder.

Vi kan prøve at omplante de århusianske tal til det øvrige land. Byhistorisk

Udvalgs skrifter købes af 3,7% af befolkningen i Storårhus (hvis vi holdt os til befolkningen over 20 år, er der 8%, der køber bøgerne). I de amtshistoriske samfund var der i 1964 20.640 medlemmer; hvis disse samfund skulle have den samme dækning som det århusianske udvalg, skulle der have været 50.000 medlemmer i provinsbyerne og 74.000 på landet, i alt 124.000, men der er altså kun $\frac{1}{6}$ deraf. Havde vi regnet hovedstaden med, ville vi være nået op på, at medlemstallet skulle have ligget omkring 200.000.

Det er naturligvis en noget forenklet opstilling. Det vil ikke være muligt at dele befolkningen op i så mange lokalområder, at man kan nå op på de tal, som vi har i Århus, der samler en meget stor befolkning på et begrænset område. Men alligevel er der noget galt. Hvorfor har for eksempel:

Ringkøbing amt ikke 1100 medlemmer i Herning,
Ribe amt ikke 2400 medlemmer i Esbjerg,
Frederiksborg amt ikke 1400 medlemmer i Helsingør,
Holbæk amt ikke 600 medlemmer i Holbæk og
Sorø amt ikke 925 medlemmer i Slagelse?

Det er, fordi disse og andre byers historie ikke bliver dyrket af de amtshistoriske samfund. Ser vi på årbøgernes indhold, viser dette forhold sig tydeligt. Årbøgerne fremtræder groft sagt, som om de var landbohistoriske årbøger, mens byernes historie forsømmes i dem. Som det er vist i bilag 8, er så langt den overvejende del af indholdet samlet omkring historien, som den afspejler sig på landet og for landbobefolkningen. Dertil kommer, at hovedparten af det, der bringes om byernes historie, ligger i perioden før 1850. Det er kun det særlige forhold, at Århus Stifts historiske årbøger i det år, vi betragter, havde nogle enkelte større artikler om nyere historie, som gør, at stoffordelingen ikke er mere urimelig.

Vi må gøre os klart, at den egentlige landbobefolkning i dag kun udgør 1,3 millioner. Selv om tilbagegangen i den sidste menneskealder ikke har været så stor, som man almindeligvis forestiller sig, så spiller også et andet forhold ind. Dengang man startede på de lokalhistoriske årbøger, kunne det muligvis være rimeligt at give landet en så stor overvægt, fordi en meget væsentlig del af byernes befolkning bestod af indvandret landbobefolkning fra det forholdsvis nære opland. Dette er imidlertid ikke tilfældet mere; nu er en stor del af bybefolkningen fuldstændig uden nærmere tilknytning til landet. Når det forholder sig således, må det siges, at skal det lokalhistoriske arbejde fortsat baseres på købernes stedlige tilknytning, da er det nødvendigt, at der præsteres lokalhistorie, som i særlig grad henvender sig til bybefolkningen. Og skal den ønskede kontakt opnås, må det være gennem bogen. Der er måske endnu i dag en meget stor andel af medlemmerne, som kun er med for at støtte sagen, ikke for at få bogen.

Hørup talte engang om alliancen mellem den bløde hat og sablen. Han tænkte

her på forbindelsen mellem den forsvarsvenlige del af Venstre og Højrepartiet. Uden strengt at hænge sig i det politiske moment i dette, er der for mig noget af det samme over de lokalhistoriske foreninger i deres oprindelse. Her mødtes landbefolkningens grundtvigianere med byernes officerer og borgerskab i en fælles forpligtelse til at dyrke fortiden.

Sådan er det ikke i dag; men der er uden tvivl spor af det. Et af disse spor er, at det ikke er lykkedes at få forbindelse med byernes brede lag; dette fremgår klart af tabellerne i bilag 9. Arbejderne udgør kun en ganske lille procentdel af medlemmerne; og i funktionærgruppen er der kun få fra de store etater og fra kontor i almindelighed.

Vi har været for tilbøjelige til at måle en lokalhistorisk forenings succes på, om der var fremgang i medlemstal, og om økonomien var i orden. Det er en forkert målestok. Man skal i stedet spørge: har den udgivet noget, der er nået frem til alle dem, der gerne vil stifte bekendtskab med lokalhistorien. Det er meningsløst, at det kun sker i så ringe udstrækning, for det fremgår af, hvad jeg har sagt, at interessen er der. Den bør imødekommes. Dernæst er det uheldigt, at udforskningen af byernes historie forsømmes. Og den bliver forsømt. Rent katastrofalt er det, når det gælder de sidste hundrede år. Selv store, lødige byhistorier bliver oversigtsmæssige, når det gælder denne periode.

I den forbindelse tror jeg ikke på årbogen med et par gårdmonografier, heller ikke på en årbog for byerne. En sådan bog vil

1. gå ind sammen med andre tidsskrifter som noget, der blot kommer.
2. ikke være noget, køberne beslutter sig til hver gang.
3. ikke være en bog, som man kan forære bort.
4. ikke blive solgt på grund af den udbredte skræk for at binde sig til noget, man ikke kender.

Vejen frem er udgivelsen af enkeltbøger med emner, der har bud til byernes folk. Ved min gennemgang af vort byhistoriske udvalgs virksomhed har jeg peget på i hvert fald en måde, hvorpå det kan gøres.

En mindre gruppe må træde sammen og sætte arbejdet i gang. Det er imidlertid nødvendigt, at det sker i en form og i en målestok, der svarer til tidens stil. Ingen tænker i dag på at drive museer, som man gjorde det i vor barndom. Hvorfor skulle man da fortsat kunne drive lokalhistorisk udgivervirksomhed, som man gjorde det i 1920'erne?

Der må gøres reklame, og publikationerne må i indhold og udstyr henvende sig til vor tids mennesker. De skal købe bogen, fordi de gerne vil have den, og ikke fordi de ønsker at støtte sagen og lejlighedsvis finde nogle sider i den, som de har lyst til at læse.

Kan dette arbejde gøres af de lokalhistoriske samfund? Det vil formentlig ikke være tilfældet, selv om der i nogle af foreningerne vil være folk, der vil kunne gå ind i sådant arbejde. En væsentlig grund til samfundenes stagnation er

nemlig – foruden de allerede nævnte – de mærkværdige og store områder, de dækker. Det er iøjnefaldende, at de samfund, der står sig bedst, hører hjemme i forholdsvis små og velafgrænsede områder: Lolland-Falster, Thy og til nød Vendsyssel. Derimod forekommer den lokale tilknytning kun ringe mellem f. eks.:

i Vejle amt: Kolding, Vejle og Brande,
i Ringkøbing amt: Struer, Skjern og Ikast,
i Ribe amt: Grindsted, Ribe og Vamdrup eller
i Viborg amt: Karup, Bjerringbro og Ålestrup.

Enhver her vil kunne fortsætte. Det er umiddelbart indlysende, at så, hvis jeg må bruge det udtryk, store og uformelige sammenslutninger ikke vil kunne opdyrke hver større by.

Det er vel også kun, fordi vi er historisk orienterede, at vi tillægger amtsgrænserne nogen betydning. I dag er de fuldstændig forladt af statistikere og geografer, når man vil betragte, hvordan landet økonomisk og i anden henseende falder i områder. Her tales i stedet om handelsområder som de egne, der samler sig om centre, hvor man søger til, når der bl. a. skal købes større udstyrsvarer.

Jeg kan godt se, at det lyder lidt komisk, hvis jeg foreslår, at der af foreningen i Vejle amt udskilles en forening med et navn som Historisk Samfund for Kolding Handelsområde. Men der vil dog være den realitet i det, at man vil få et snævrere, mere sammenhængende og mere naturligt afgrænset område. Man vil appellere til flere, og samlet vil der landet over blive flere, der får del i det lokalhistoriske arbejde.

Fra sådanne koncentrerede foreninger ville der med mellemrum kunne udgå publikationer om områdets by eller byer jævnsides med, at man udgav en årbog. De særlige, lejlighedsvis publikationer ville da have et økonomisk underlag samtidigt med, at de henvendte sig til kredse uden for foreningen.

Drejer det sig om noget større byer, her tænker jeg på størrelsesordenen ca. 30.000 og derover, er situationen dog anderledes. Skal disse byers historie opdyrkes, og skal vi efterkomme behovet for historie i disse byer, må det hele have en mere professionel organisation.

Det kan ske ved, at det knyttes til bestående institutioner, museer eller arkiver, og der bliver deltidsarbejde. Det kan også ske ved, at der oprettes formelige embeder som stadshistorikere.

Først lidt om pengene i denne sag. Vi bevæger os på niveauet 35.000–55.000 kr. om året i lønudgifter. Det er ikke mere, end en lang række kommuner yder til andre kulturelle formål.

Stadshistorikerens opgave skulle være at fremme studiet af byens historie og sprede kendskabet til den. Det må ske gennem udgivelse af skrifter. De mindre byer vil naturligvis ikke kunne bære udgivelser, som Århus er i stand til at gøre

det. Men en bog i størrelsesorden som den, De har modtaget*, vil kunne hvile i sig selv med ca. 1000 købere, når den sælges for ca. 20 kr. Stadshistorikeren skal tilrettelægge produktionen og distribueringen af sådanne bøger. Produktionen vil i mange tilfælde også sige udarbejdelsen af bogen. Når han ikke selv skriver den, skal han skaffe sig manuskript fra andre forfattere.

Stadshistorikeren skal endvidere arrangere udstillinger og i en vis udstrækning virke som foredragsholder. På adskillige steder vil det også være hensigtsmæssigt at løse stadsarkivproblemet ved at henlægge arkivet under stadshistorikeren.

Der vil ikke blive mangel på arbejdsopgaver, og byen vil få valuta for sine penge. Problemerne omkring dette embede ville kunne uddybes mere, men rundt i byerne vil lokale forhold skabe varierende indhold i stillingerne.

Der er sikkert mange her, som vil kunne bidrage til nærmere uddybning af de problemer, jeg her har rejst. Det er jo ikke noget, jeg har fundet på. I mange år har de været drøftet og erkendt blandt os, der på forskellig måde har været med i historisk arbejde. Vi har imidlertid været for tilbøjelige til at omgærde dem med tys-tys, bl. a. fordi det jo dog går.

Dette bør imidlertid ikke fortsætte. Vi har her konstateret, både at der er et udbredt behov for historie, og at det ikke bliver imødekommet. Med stigende velstand og større fritid vil dette behov blive øget. Vi er ved at nå til en tid, hvor store masser træder frem med krav om andel i de kulturelle goder. Ikke alle mennesker er musisk orienteret; de søger i stedet kulturel tilfredsstillelse og menneskelig berigelse gennem saglitteratur om mennesker og samfund. Vi skal ikke glemme dette i den kommende kulturelle ekspansion. Vi, der er samlet her, har en pligt til at gøre opmærksom på dette forhold og en pligt til at tage et initiativ på dette område.

* Tilhørerne fik udleveret Ib Gejl: Under værgerådet, 1967. Den er på 121 store sider med 29 ret store billeder og indbundet i papbind med overtræk trykt i fem farver.

Befolkningstallene i de enkelte amter (Århus omfatter også Skanderborg amt) er reducerede til kun at omfatte personer over 20 år. Befolkningstallene er taget fra Statistiske Undersøgelser nr. 10: Folketal, areal og klima 1901–60 (1964) og fra Statistisk årbog; ved reduktioner er anvendt aldersfordelingstallene i Poul Milhøj: Danmarks statistik I (1961), s. 68.

Bilag 2.

Publikationer udgivet af Århus byhistoriske udvalg

- BARN I ÅRHUS. Redigeret af *Åge Bredsted, Vagn Dybdahl og Emanuel Sejr*. 1956. 139 sider. Udsolgt.
- BARN I ÅRHUS. Anden samling. Redigeret af *Åge Bredsted, Vagn Dybdahl og Emanuel Sejr*. 1957. 183 sider. Udsolgt.
- ÅRHUS PROMENADE 1909–59. Redigeret af *Vagn Dybdahl og Finn H. Lauridsen*. 1958. 244 sider. Udsolgt.
- Rasmus Nielsen*: ÅRHUS I FYRRERNE. Ny udgave med oplysende noter af *Emanuel Sejr*. 1959. 164 sider. Kr. 10.25.
- Emanuel Sejr*: GAMLE ÅRHUSGADER. 1960. 154 sider. Udsolgt.
- Helge Søgaard*: DET ÆLDSTE ÅRHUS. 1961. 114 sider, 26 plancher. Kr. 27.50.
- Emanuel Sejr*: GAMLE ÅRHUSGADER. Anden samling. 1961. 160 sider. Udsolgt.
- FREMMEDE SER PÅ ÅRHUS. Redigeret af *Finn H. Lauridsen*. 1962. 247 sider. Udsolgt.
- ERHVERV I ÅRHUS 1735. Ved *Poul Enemark*. 1963. 80 sider. Kr. 10.00.
- Bernhardt Jensen*: FRA DET GLADE ÅRHUS. De gamle varieteer og morskabsteatre. 1963. 252 sider. Udsolgt.
- Anna Thestrup*: ELIGEREDE BORGERE I ÅRHUS 1740–1837. 1964. 136 sider og 2 udfoldstavler. Kr. 16.00.
- UNG I ÅRHUS. Redigeret af *Vagn Dybdahl*. 1964. 298 sider. Udsolgt.
- UNG I ÅRHUS. Ny samling. Redigeret af *Vagn Dybdahl*. 1965. 224 sider. Kr. 32.00.
- Bernhardt Jensen*: SOM ÅRHUS MOREDE SIG. Folkelige forlystelser fra 1890'erne til 2. verdenskrig. 1966. 248 sider. Udsolgt.
- Peder Hansen Resen*: ATLAS DANICUS. ÅRHUS STIFT. Tekst og oversættelse ved *Helge Søgaard*. 1967. 160 sider, 27 planchesider. Kr. 32.00.
- Erik Christiansen*: GENNEM ÅRHUS I TRÆSKO. Billedredaktion og oplysende noter ved *Peder Jensen*. 1967. 109 sider. Kr. 20.00.
- Ib Gejl*: UNDER VÆRGERÅDET. Forsømte og »forbryderske« børn i Århus 1905–15. 1967. 121 sider. Kr. 20.00.

Bilag 4.

Regnskab for indbundet bog, 244 sider

7.000 ekspl., subscriptionspris 26.50 kr., bogladepris 34 kr.

Salg	178.985,60 kr.
Fremstillingsomkostninger:	
Trykning	85.109,51
Forfatterhonorar og korrekturlæsning	40.789,50
Pakning, forsendelse, regnskabsførsel	13.822,62
Redaktion og udarbejdelse af register	2.440,00
Annoncer	6.069,70
Subskriptionsindbydelser	6.372,22
Diverse	1.745,26
	<hr/>
	156.348,81
Overskud	22.636,79
	<hr/>
	178.985,60 kr.

Bilag 5.

Erhvervsfordelingen blandt køberne af Århus
byhistoriske udvalgs bøger

Uden for boghandelen solgt 4.583 eksemplarer, der fordeler sig således:

<i>I. Selvstændige.</i>		Militærpersonale	12
Gårdejere	8	Sygeplejerske o. l.	44
Fabrikant	24	Politi- & toldbetjente	44
Håndværksmester	186	Trafikfunktionær	88
Grosserer	20	Postfunktionær	44
Detailhandler	185	Offentl. virks. i øvrigt	54
Forsikringsvæsen	10	Bank & sparekasse	65
Transporterhverv	9	Telefon	9
Liberale erhverv	76	Prokurist & kontorchef i priv.	55
Øvrige	65	Repræsentant	43
	<hr/>	Kontorfunktionær	633
	583	Handel & butikspersonale	59
		Øvrige funktionærer	183
			<hr/>
			1.641
<i>II. Funktionærer.</i>		<i>III. Faglærte arbejdere.</i>	
Administration, politi & retsvæsen.	48	Gartner	14
Vidensk. inst. & biblioteker	27	Slagter	2
Præster	13	Skrædder	11
Lærer, professor ¹⁾	220	Skomager	5
¹⁾ Akademisk uddannede	46	Sadelmager	7
Andre	174	Snedker	54

Bilag 6.

Udstillinger arrangerede af Århus byhistoriske udvalg

Barn i Århus. Viste så langt tilbage som muligt vilkårene for børn i Århus: leg, skole, sygehus, børnetal, påklædning.

Åen, byens moder. Århus ås geografi, omgivelser, udnyttelse, livet på åen.

Århus 1864. Begivenhederne og forholdene i byen.

Århus-Promenade 1909–59. I 50-året for den store landsudstilling i Århus vistes byens udvikling i tiden 1909–59: skole, hygiejne, bolig, bystyre, forbrydelser, gadebillede, transportmidler osv. I en kiosk opbygget efter billede af kiosk fra 1909 solgtes nyoptrykte aviser fra 1909 samt biografbiller til en biograf, hvor der hver halve time vistes spillefilm og reportagefilm optaget i Århus omkring 1909.

Århus under besættelsen. En kronologisk gennemgang af livet i byen, ikke alene krigsbegivenhederne, men også dagligdagen med afdelinger for musik, erstatningsvarer, fremtrædende mænd osv. En biograf med reportagefilm fra Århus under krigen blev stillet til rådighed af smalfilmsamatører; foredrag.

Byens gader. Gadenettet, gadernes navne, gadernes udseende, livet i dem.

Fra fortids fag. Vandreudstilling med lavssølv, protokoller, ældre håndværksprodukter.

Fra byens arkiver. Vandreudstillinger med karakteristiske aktstykker fra byens arkiv ca. 1400 til ca. 1900 suppleret med billeder og enkelte genstande.

Bilag 7.

Billeder fra nogle udstillinger arrangerede af Århus historiske udvalg

Se siderne 289–92

Fra indgangen til »Århus Promenade 1909-59«. Kiosken en kopi af byens kiosker fra 1909. I kiosken solgtes nyoptryk af byens aviser fra 1909 samt billetter til udstillingens biograf. I udstillingsvinduerne var bl. a. anbragt kulørte hæfter fra 1909.

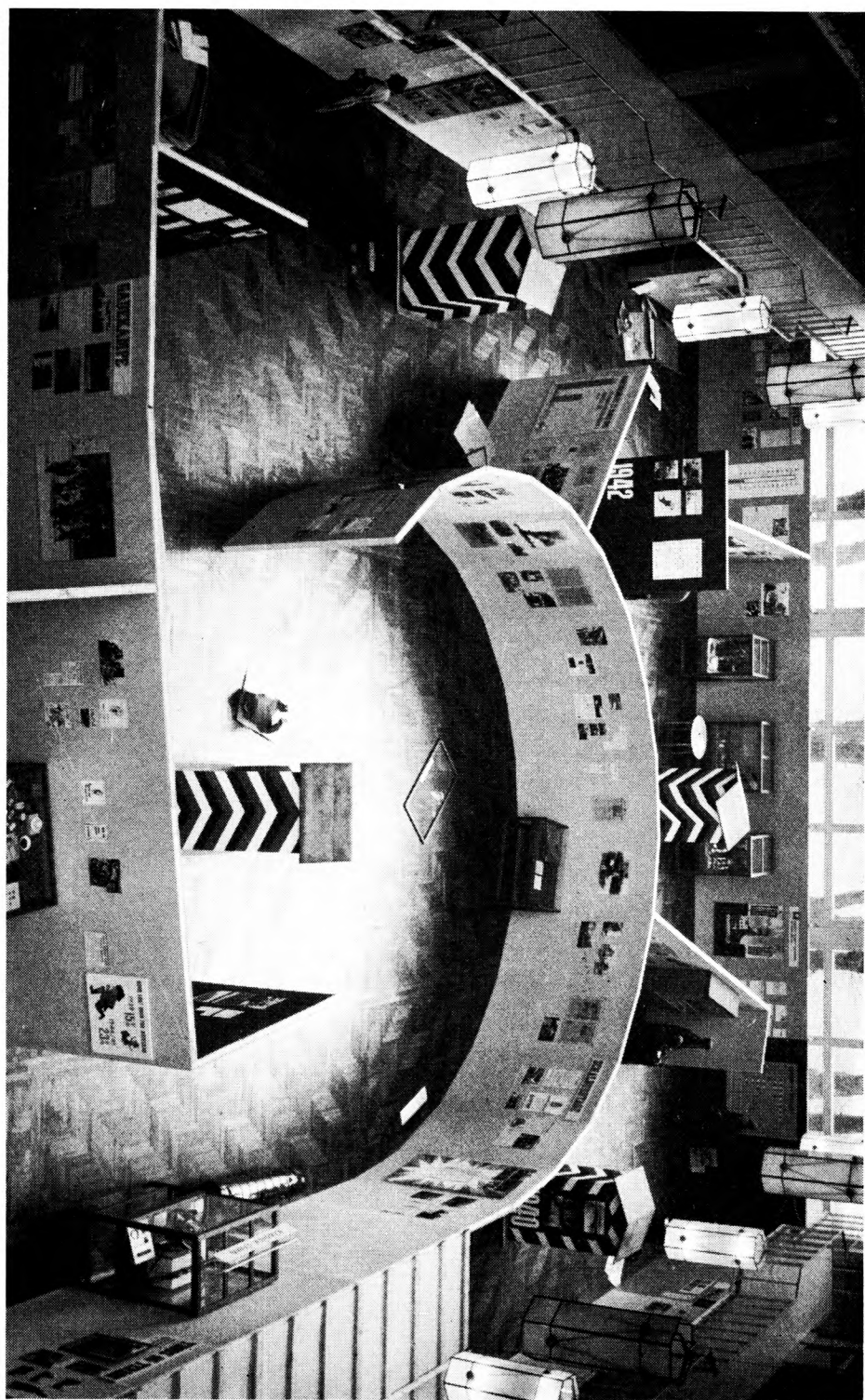
Interiører virker altid dragende. En lejlighed fra 1909 blev opstillet og monteret. Billedet viser også teknikken i vægopstillingen. Vinduer, kakkellovne og døre blev købt hos et nedbrydningsfirma.

Udklædte figurer har også stort publikumstække.

På livets skyggeside. Væggen giver et indtryk af, hvordan samtidige billeder uddybes gennem farvede tavler med tal og illustrerende figurer.

Vægopsrillingen til udstillingen »Århus under besættelsen«. Væggene er »bløde plader«, hvori det er let at fæstne opfotograferede billeder, avisafsnit og statsriske tavler. I de enkelte sektioner har væggene forskellige farver.

Bilag 8.

Stoffordelingen efter emner i en række årbøger*)

	Diverse	Land	før 1850	By	efter 1850
Frederiksborg		96			10
Fyn		195			26
Ringkøbing	53	165			
Ålborg		226	14		
Holbæk		248			
Lolland-Falster		168			
Ribe		142			
Randers	12	22	20		
Sorø	3	78			11
Thy		111	26		
Vejle	58	26	8		24
Viborg	28	43	38		29
Vendsyssel		112			
Århus		8			146
		1640	106		246

*) Der er benyttet det sidst modtagne bind, varierende 1965 og 1966. Tallene angiver sidetal.

Bilag 9 a.

Nyindmeldte medlemmer i Ribe amt 1961-65

I. Selvstændige.

Gårdejere	32	
Fabrikanter	2	
Håndværksmestre	9	
Grosserere	3	
Detailhandlere	6	
Liberale erhverv	3	
Øvrige	2	57 = 24 %

II. Funktionærer.

Administration, politi & retsvæsen	1
Videnskabelige instit. & biblioteker	6
Præster	5
Lærere, akademisk uddannede & professorer	3
Lærere, andre	49
Militærpersonale	2
Sygeplejersker o. lign.	1
Politi- & toldbetjente	2
Trafikfunktionærer	3

Offentlige virksomheder i øvrigt	5	
Bank og sparekasse	1	
Telefon	1	
Prokurister & kontorchefer i priv.	1	
Repræsentanter	1	
Kontorfunktionærer	7	
Øvrige funktionærer	9	95 = 40 %
<i>III. Faglærte arbejdere</i>	7	
<i>IV. Ufaglærte arbejdere</i>	1	8 = 3 %
<i>V. Særgruppe 1.</i>		
Direktører	9	
Læger, tand-, dyr- & speciallæger	8	
Arkitekter, ingeniører	4	
Revisorer	1	
<i>VI. Særgruppe 2, institutioner.</i>		
Biblioteker	6	
<i>VII. Uden for erhverv.</i>		
Husmødre	12	
Studerende	2	
Pensionister, rentenydere	3	
<i>VIII. Uangivne</i>	30	

Bilag 9 b.

Nyindmeldte medlemmer i Historisk Samfund for
Hjørring amt 1962-66

<i>I. Selvstændige.</i>		
Gårdejere	43	
Fabrikanter	2	
Håndværksmestre	20	
Detailhandlere	27	
Transporterhverv	4	
Liberale erhverv	11	
Øvrige	4	111 = 23 %
<i>II. Funktionærer.</i>		
Administration, politi & retsvæsen	1	
Videnskabelige instit. & biblioteker	6	
Præster	12	

Lærere, akademisk uddannede & professorer	9	
Lærere, andre	85	
Militærpersonale	2	
Sygeplejersker o. lign.	4	
Politi- og toldbetjente	3	
Trafikfunktionærer	4	
Postfunktionærer	9	
Offentlige virksomheder i øvrigt	17	
Bank og sparekasse	10	
Prokurister & kontorchefer i priv.	2	
Repræsentanter	2	
Kontorfunktionærer	6	
Handel & butikspersonale	4	
Øvrige funktionærer	18	194 = 39 %

III. Faglærte arbejdere

22

IV. Ufaglærte arbejdere

8 30 = 6 %

V. Særgruppe 1.

Direktører

6

Læger, tand-, dyr- og speciallæger

24

Arkitekter, ingeniører

14

VI. Særgruppe 2, institutioner.

Videnskabelige institutioner

1

Biblioteker

6

Andre offentlige instit. og foreninger

4

VII. Uden for erhverv.

Husmødre

20

Studerende

47

Pensionister, rentenydere

3

VIII. Uangivne

34

Bilag 9 c.

Erhvervsmæssig fordeling af medlemmerne i Historisk Samfund for Århus stift 1966

I. Selvstændige.

Gårdejere

38

Fabrikanter

12

Håndværksmestre

33

Grosserere

4

Detailhandlere

19

Forsikringsvæsen	1	
Transporterhverv	5	
Liberales erhverv	38	
Øvrige	11	161 = 21 %

II. Funktionærer.

Administration, politi & retsvæsen	15	
Videnskabelige institutioner & biblioteker	33	
Præster	20	
Lærere, akademisk uddannede & professorer	30	
Lærere, andre	87	
Militærpersonale	1	
Sygeplejersker o. lign.	16	
Politi- og toldbetjente	4	
Trafikfunktionærer	17	
Postfunktionærer	6	
Off. virksomheder i øvrigt	27	
Bank og sparekasse	7	
Telefon	3	
Prokurister & kontorchefer i priv. erhverv	25	
Repræsentanter	3	
Kontorfunktionærer	21	
Handel- & butikspersonale	2	
Øvrige funktionærer	11	328 = 44 %

III. Faglærte arbejdere

44

IV. Ufaglærte arbejdere

20 64 = 8 %

V. Særgruppe 1.

Direktører	19
Læger, tand-, dyr- & speciallæger	39
Arkitekter, ingeniører	26
Revisorer	4

VI. Særgruppe 2, institutioner.

Videnskabelige institutioner	20
Biblioteker	55
Firmaer	15
Andre off. instit. & foreninger	54

VII. Uden for erhverv.

Husmødre	4
Studerende	11
Pensionister, rentenydere	9

VIII. Uangivne

84